

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin 1960 ve 1980 Sonrası Süreçlerde Anayasa Hakkındaki Görüşleri

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin 1960 sonbaharında çıkarılan 116-98 sayılı yayını "İdari İlimler Enstitüsü'nün Gerekçeli Anayasa Tasarısı ve Seçim Sistemi Hakkındaki Görüşü"¹ başlığını taşır.

O yayının önsözünde *Demokratik Anayasa Rejiminin teminatlı bir şekilde yeni baştan kurulmasına çalışıldığı şu sırada görüşlerini ortaya koyarak çalışmalarına yardımcı olmak siyasi ilimlerle ve hukukla uğraşanlar için bir ödevdir. Bu inceleme ile böyle bir ödevi yapıyoruz* denmektedir.

Elli yıl önceki bu ödev, 1960'dan yirmi iki yıl sonra bir daha yapılmıştır. Bu defa Fakültenin 497 sayılı yayını olarak "Gerekçeli Anayasa Önerisi" hazırlanmıştır.

Hazırlanan çalışmanın önsözünde (..) *Aradan geçen zaman, üniversite çerçevesinden gelen böyle bir çalışma tam anlamıyla değerlendirilebilseydi sorunların çözümüne ne kadar büyük bir katkının sağlanmış olabileceğini ortaya koymuştur. Çünkü 1960 yayınında ortaya konan 'yürütmenin güçlendirilmesi' ya da 'parlamentoya işlerlik kazandırılması' gibi sorunlar bugünde güncelliklerini korumakta, bu konularda o yayınlı yapılmış olan uyarılar yine geçerli olmaya olmağa devam etmektedir* satırları yer almaktaydı

Anılan yayına Siyasal Bilgiler Fakültesi yanında Hukuk Fakültesi ve o dönem SBF'ye bağlı Basın Yayın Yüksek Okulu öğretim üyelerinden bir bölümü de katkı vermişlerdir.

Aşağıdaki metin SBF'nin 1982 Anayasası Hakkındaki 1982 yılına ait görüşleridir.

Serdar Şahinkaya

* * *

1 Konu ile ilgili ayrıntılar için Alpaslan ışıklı'nın bu sayıdaki yazısına gözatılabilir.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin Anayasa Hakkındaki Görüşleri²

I. Genel olarak Anayasa hakkında düşünce ve öneriler

Fakültemiz, hazırlanacak yeni anayasaya ilişkin aşağıda yer alan görüş ve düşüncelerini, çoğulcu ve özgürlükçü demokratik rejim içinde parlamenter sistemi esas kabul ederek saptamıştır.

1. Temel Hak ve Özgürlüklerin Düzenlenmesi

Temel hak ve özgürlükler bakımından yeni Anayasa'da yer alması gereken ilkeler şunlardır:

1.1. Yeni anayasal düzende 1961 Anayasasının sağladığı temel hak ve özgürlüklerden geri dönüş söz konusu olmamalıdır.

1.2. Kişi özgürlükleri yanında son yirmi yıl içinde BM, UNESCO, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Avrupa Konseyi düzeyinde kabul edilmiş karar ve sözleşmelerdeki yeni sosyal ve ekonomik haklar da, sosyal devlet ilkesi gereği olarak yeni Anayasa düzenlenirken göz önüne alınmalıdır. Bunların en önemlilerine örnek olarak şunları belirtebiliriz:

— Kişilerin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı, sanayideki gelişmeler karşısında dengeli olarak korunmalıdır.

— Memurlara kamu görevinin nitelikleriyle bağdaşır sendikal özgürlükler tanınarak daha fazla mağdur olmaları önlenmelidir. Bu sendikaların mesleki amaç çerçevesinde faaliyet, göstermelerini sağlayacak önlemler de yasalara alınmalıdır.

1.3. “İnsan yaşamına, insan haysiyetine saygı ve dokunulmazlık” devlet ve toplum yaşamının en temel ilkesi ve temel hak ve özgürlüklerin özü ve ana felsefesi olarak, açık bir hüküm halinde Anayasaya konulmalıdır.

1.4. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasında her hakkın özü, 1961 Anayasasında olduğu biçimde mutlaka korunmalıdır. Bu özün dışında kalmak üzere yasa koyucunun sınırlama yetkisi, keyfi sınırlamaları önleyen sağlam ölçü ve ilkelere bağlı kılınmalıdır. Sınırlama ancak yasa ile ve millî güvenlik, kamu düzeni, kamu yararı ve sosyal adalet amaçlarına ilişkin somut durumların

2 Siyasal Bilgiler Fakültesi (1982): Gerekçeli Anayasa Önerisi. SBF Yayınları: 497. SBF Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi. Ankara. İçinde s. 218 – 224.

haklı kıldığı ölçüde ve her hak ve özgürlüğün kendine özgü niteliği göz önünde tutularak yapılabilir.

1.5. Bu amaçla sınırlamayı Anayasada öngörülen objektif ölçü ve ilkeler açısından denetleyecek, bu ölçü ve ilkeleri etkin bir işlerliğe kavuşturacak bağımsız bir yargı denetimi, temel hakların korunması bakımından vazgeçilmez bir koşuldur. Gerek Anayasa Mahkemesi gerek Danıştay bunu sağlayacak güvencelerin başında gelir.

2. Yasama Kuvveti

2.1. Yasama görevi genel oyla seçilen ve üye sayısı Anayasada belirtilecek TBMM tarafından yürütülmelidir.

2.2. Yasama organı, yalnızca demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan siyasal partiler rekabetine imkân veren genel seçim yolu ile kurulmalı, korporatif bir sistem düşünülmemelidir.

2.3. Yasama görevini üstlenecek olan TBMM sadece tek meclisten oluşmalıdır. Zira çağımızda çift meclis daha ziyade federal devletlere özgü bir sistemdir. Yasaların Anayasaya uygunluğunun yargısal yönden denetlendiği ülkelerde, çift meclisin yasama faaliyetlerini yavaşlatıcı bir etken olduğu unutulmamalıdır.

2.4. Yasama yetkisi (yasa koyma, değiştirme ve kaldırma) yalnızca yasama organı sıfatı ile TBMM tarafından kullanılmalıdır.

Yürütme organına demokratik sosyal hukuk devleti ilkeleri çerçevesinde yasa gücünde kararname çıkarma yetkisi tanınabilir.

2.5. Yasama organı için olağan genel seçimler dört yılda bir yapılmalıdır.

2.6. Ara seçim, demokratik rejimin unsurlarından biridir. Ara seçime Anayasada yer verilmeli; ancak ayrıntı, siyasi istikrarı bozmayacak biçimde yasa ile düzenlenmelidir.

2.7. Parlamentonun işlerliğini sağlamak ve engellemeleri önlemek için, TBMM'nin toplantı yeter sayısı salt çoğunluğun altına düşürülmelidir.

2.8. Yasama organının çalışmalarında uygulanacak yöntem esas itibariyle İçtüzük hükümleriyle düzenlenmelidir.

İçtüzük şu temel ilkeleri içermelidir:

— Tarafsız yönetim sağlanmalıdır.

— Meclis çalışmalarında esas, iktidarın programının gerçekleştirilmesi olmalıdır.

— Muhalefetin denetim ve eleştiri hakkı yeterli güvence altına alınmalıdır.

2.9. Hükümeti denetleme ve görevden düşürme, münhasıran yasama organına ait bir yetki olmalıdır. Fakat hükümet bunalımlarını önleyici ve iktidarları istikrarlı kalıcı tedbirler Anayasada yer almalıdır.

2.10. Parlamenter sistemi yarı başkanlık sistemine dönüştürecek, yasama ve yürütme organları arasındaki dengeyi zedeleyecek düzenlemelerden özellikle kaçınılmalıdır.

2.11. Seçimlerin yenilenmesi mekanizması, hükümet bunalımlarını önleme ve sağlam bir iktidar çoğunluğunu oluşturma amacına hizmet edecek bir biçimde düzenlenmelidir.

3. Yürütme Kuvveti

3.1. Yürütme organı, Cumhurbaşkanı ve Hükümetten oluşur.

3.2. Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından ve kendi üyeleri arasından seçilmeli ve bu seçimi kolaylaştırıcı yöntemler bulunmalıdır.

3.3. Cumhurbaşkanlığı makamı; görev süresi fazla uzun tutularak ya da aynı kişiye yeniden seçilme olanağı verilerek geleneksel demokratik denge ile uyuşmayacak bir yere getirilmemelidir.

3.4. Cumhurbaşkanının yansızlığı, sorumsuzluğu, sorumlu bulunacağı haller ve görevleri demokratik hukuk devleti ilkelerine uygun düşecek biçimde düzenlenmelidir.

3.5. Yasama organının üstünlüğü saklı kalmak üzere, Cumhurbaşkanına, TBMM'nce kabul edilen yasaları bir defa ile sınırlı olarak, yeniden görüşülmek için, gerekçesiyle birlikte geri göndermek yetkisi tanınmalıdır.

3.6. Hükümetin kuruluşu, görevine devamı ve görevinin sona ermesi güvenoyu yoluyla düzenlenmelidir.

3.7. Başbakan ve Bakanların siyasal sorumluluğu, parlamenter sistemin gereklerine göre düzenlenmelidir. Bu sorumluluğa ilişkin denetim; soru, genel görüşme, meclis araştırması, gensoru ve meclis soruşturması yollarıyla sağlanmalıdır. TBMM'nin, denetimde; hükümetin de, yürütmeye etkin olması ihtiyacı dengeli olarak karşılanmalıdır.

3.8. Başbakan, Cumhurbaşkanınca atanmalıdır. Bakanlar Kurulu üyeleri Başbakanca-seçilmeli ve Cumhurbaşkanınca atanmalıdır.

4. Yargı Kuvveti

4.1. Her düzeydeki yargının bağımsızlığı ve yansızlığı kesinlikle korunmalıdır.

4.2. Yargıçların atanması, yükseltilmesi, görevde kalması, uzaklaştırılması ve diğer özlük işleri, kendi özerk kuruluşlar tarafından yapılmalıdır.

4.3. Yargıçların görevi, bireyler arasındaki, birey ile devlet arasındaki uyuşmazlıkları insan hakları, adalet ve hukuk devleti ilkeleri içine çözüme işlevi olarak düzenlenmelidir.

4.4. Yargının işlerliğini ve hızını sağlayabilmek için, gerek adli gerek idari yargı alanında bölge mahkemelerinin kurulması düşünülmelidir.

4.5. Yasaların Anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi kesinlikle sağlanmalı, ancak bu denetim siyasal mekanizmanın işleyişini güçleştirici bir nitelikte de olmamalıdır.

4.6. İdarenin her türlü eylem ve işlemleri yargı denetimine bağlı kılınmalıdır.

5. Anayasada Yer Alması İstenen Kurum ve Organlar

5.1. Milli Savunma ve genel güvenlik sorunlarının çözümlenmesinde bir danışma organı olarak Milli Güvenlik Kurulu;

5.2. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın planlarını hazırlamak üzere bir danışma organı olarak Devlet Planlama Teşkilatı;

5.3. Serbest bir kamuoyu oluşturmak, bilim, kültür ve sanatı yaymak üzere ve yansız bir yayım organı olarak TRT kurumu;

5.4. Bir çağdaş bilim, kültür ve öğretim kurumu olarak özerk üniversite;

5.5. Demokrasinin tabandan yukarıya doğru her kesimiyle halka dayanmasının zorunlu sonucu olarak, özerk yerel yönetim birimleri ve bunların nitelikleri;

Anayasa kurumları olarak düzenlenmelidir.

II. Kuruluşumuzun Özel İlgi ve Faaliyet Alanına İlişkin Düşünce ve Öneriler

Üniversite özerk bir kurum olarak Anayasada yer almalıdır.

Üniversiteler ancak devlet eliyle ve kanunla kurulan bilimsel, yönetsel ve akçalı özerkliğe sahip kamu tüzel kişileri olmalıdır.

Üniversiteler kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilip denetlenmelidir.

Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca, her ne surette olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmamalıdır.

Üniversiteler Yasası genel çizgileri belirten, üniversite ve fakülterlere kendi özelliklerine uygun özel düzenleme olanağı sağlayan nitelikte bir “çerçeve yasa” olmalıdır.